

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Джером
К. ДЖЕРОМ

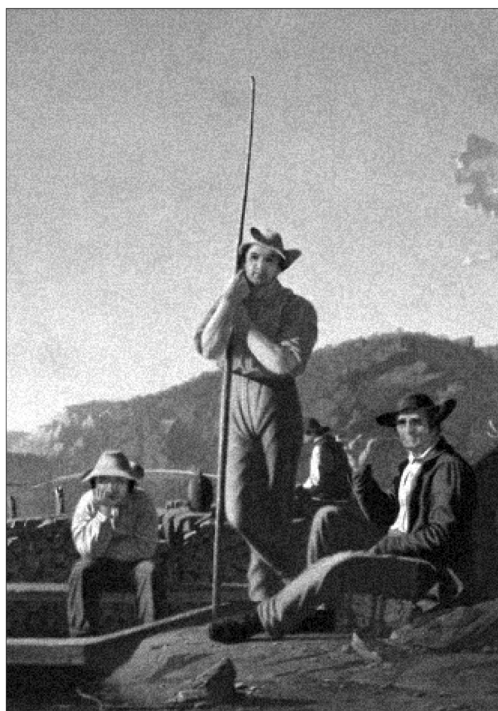
■

ТРОЄ
В ОДНОМУ ЧОВНІ
(ЯК НЕ РАХУВАТИ СОБАКИ)

Харків
«ФОЛІО»
2025

ТРОЄ
В ОДНОМУ ЧОВНІ
(ЯК НЕ РАХУВАТИ СОБАКИ)

ПЕРЕДМОВА

Головна принада цієї книжки — не стільки в літературному стилі чи повноті й корисності відомостей, що містяться в ній, скільки в її щирій правдивості. Її сторінки — це звіт про події, що відбувались насправді. Я тільки трішечки прикрасив їх і не прошу за це доплати. Джордж, Гарріс і Монтморенсі — не ідеальні витвори поетичної фантазії, а істоти цілком матеріальні, особливо Джордж, що важить близько ста сімдесяти фунтів. Мабуть, інші книжки перевершують цю глибиною думки і знанням людської природи; інші книжки можуть змагатися з нею оригінальністю й обсягом; але щодо безнадійної, невиліковної правдивості жоден з відомих досі творів не зрівняється з нею. І я почуваю, що з усіх її принад саме ця зробить книжку неоціненною для вдумливого читача й додасть іще більшої ваги тій науці, яку з неї можна здобути.

Лондон, серпень 1889 року

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Троє недужих. Страждання Джорджа і Гарріса. Жертва ста семи жахливих хвороб. Корисний рецепт. Ліки від хвороб печінки у дітей. Ми погоджуємось на тому, що перевтомилися і потребуємо відпочинку. Тиждень на морських хвилях? Джордж пропонує подорож по Темзі. Монтморенсі висуває заперечення. Пропозицію прийнято більшістю трьох голосів проти одного.

Нас було четверо: Джордж, Вільям-Семюел-Гарріс, я і Монтморенсі. Ми сиділи в моїй кімнаті, курили й розмовляли про те, що ми нікуди не годимося — тобто, звичайно, з погляду здоров'я.

Усі ми почували себе кепсько, і це вже неабияк тривожило нас. Гарріс сказав, що в нього інколи якось дивно паморочиться в голові і він тоді сам не тямить, що робить. Джордж озвався, що й у нього теж буває таке запаморочення, коли він сам не тямить, що робить. Ну а в мене було не гаразд із печінкою. Я знав, що в мене розладналась печінка, бо щойно прочитав рекламу патентованих пілюль від печінкових хвороб, де були описані різні симптоми, за якими можна визначити, що у вас хвора печінка. І всі ті симптоми я знайшов у себе.

Дивовижна річ: щоразу, коли я прочитаю рекламу якихось патентованих ліків, я неодмінно доходжу висновку, що хворію на описану в тій рекламі хворобу, і то в найтяжчій формі. Всі перелічені там симптоми якнайточніше збігаються з тим, що відчуваю я.

Пам'ятаю, якось я пішов до бібліотеки Британського музею, щоб прочитати, чим лікують одну легку хворобу, що саме причепилася до мене, — здається, сінну гарячку. Виписавши потрібну книжку, я перечитав там усе, про що хотів дізнатись; а потім машинально почав ліниво гортати сторінки й вивчати всілякі хвороби. Забув уже, як називалась перша, що на неї я наткнувся, — якась жадлива, згубна недуга, — але, ще не перебігши очима й половини «попередніх симптомів», я упевнився, що хворію на неї, і то тяжко.

Кілька хвилин я сидів, заціпенілий з жаху; а потім, уже з байдужістю відчаю, знову почав гортати книжку. Натрапив на черевний тиф, перечитав його симптоми і відкрив, що я хворий і на черевний тиф — певне, вже кілька місяців хворий, сам того не знаючи. Мені стало цікаво, які ж ще хвороби є у мене. Знайшов у книжці хворобу св. Віта і, як і сподівався, виявив, що хворію й на неї; тоді мене по-справжньому зацікавив стан мого здоров'я, я вирішив з'ясувати його до кінця й почав читати всі хвороби підряд, за алфавітом. Прочитав про ангіну — і виявив, що вона в мене тільки починається, а загострення настане через кілька днів. З полегкістю я дізнався, що брайтова хвороба, тобто запалення нирок, у мене в легкій формі, з якою можна прожити багато років. Зате віспа у мене була з важкими ускладненнями, а на дифтерит я, видно, слабував від самого народження. Я сумлінно простудював усі двадцять шість літер алфавіту і з усіх хвороб, описаних у книжці, не знайшов у себе тільки однієї — раку сажотрусів.

Спершу я навіть образився, бо відчув у цьому якусь зневагу. Чому мені не дісталось раку сажотрусів? За віщо

така дискримінація? Але трохи перегода в мені взяли гору скромніші почуття. Я подумав, що в мене є всі інші хвороби, відомі медицині, і вирішив, що негарно бути таким жадюгою. Обійдусь і без того раку сажотрусів. Сухоти, як видно, розвинулись у мене до найтяжчої стадії так, що я й не помітив; а ящур я, мабуть, підхопив десь іще підлітком. Після ящура в довіднику більше не було хвороб, і я зробив висновок, що й у мене більше нічого немає.

Я довго сидів замислений. Я думав, який з мене цікавий об'єкт для медицини, якою знахідкою був би я для аудиторії медиків! Якби студенти мали мене, їм було б не потрібно ходити по лікарнях. Бо я сам був цілою лікарнею. Досить студентові обійти мене довкола — і одержуй диплом.

Потім я подумав: а чи довго ще мені жити на світі? Я вирішив обстежити себе. Помацав свій пульс. Відразу я взагалі не міг його намацати, а тоді раптом він почав битись. Я вийняв годинник і став рахувати. Вийшло сто сорок сім ударів на хвилину. Я спробував прослухати своє серце, але ніяк не міг його розшукати. Воно перестало битися. Згодом я, звичайно, зрозумів, що воно, напевне, весь час було на своєму місці й весь час билось, але пояснити, чому я його не знаходив, не можу. Я обмацав усього себе спереду — від того, що я називаю талією, аж до шиї, — і з обох боків, і, скільки спромігся дістати, зі спини. Проте не намацав і не відчув нічого. Тоді спробував оглянути свій язик. Вистромив його якомога далі, заплющив одне око, а друге скосив униз, але зміг побачити лише кінчик язика. З вигляду того кінчика я тільки ще дужче впевнився, що у мене скарлатина.

Я ввійшов до тієї читальні здоровою, щасливою людиною, а вийшов звідти немічним інвалідом.

Я побіг до свого лікаря. Він мій давній приятель і, коли мені здається, ніби я занедужав, лічить мій пульс,

і оглядає язик, і розмовляє зі мною про погоду — все, звичайно, задарма; отож я й вирішив, що тепер зможу йому гідно віддячити. «Адже ж лікареві найпотрібніша практика, — так сказав я собі. — І я віддам себе йому. На мені він матиме більше практики, ніж на тисячі звичайних, буденних пацієнтів з однією-двома хворобами». Отож я подався просто до нього. Він прийняв мене і спитав:

— Ну, що в тебе там за болячка?

Я відповів:

— Любий мій, я не хочу відбирати в тебе час, розповідаючи про свої болячки. Життя коротке, і ти можеш померти, перше ніж я скінчу. Краще я скажу тобі, якої болячки у мене немає. У мене нема раку сажотрусів. Як це так вийшло, що я його не підхопив, пояснити не можу, але це факт, що у мене його немає. А всі інші хвороби у мене є.

І розповів йому, як я про те довідався.

Тоді він звелів мені роздягтись, і обдивився всього, і потримав за пульс, а тоді зовсім несподівано стусонув у груди — отака дурна вихватка! — та ще й буцнув головою. Потім сів, написав рецепта, склав його вдвоє й віддав мені. Я сховав рецепт у кишеню і вийшов.

Я навіть не розгортав рецепта. Зайшов у найближчу аптеку й подав його аптекареві. Той прочитав — і повернув його мені. Мовляв, таким він не торгує.

— Хіба ви не аптекар? — здивувався я.

— Аптекар, — відповів він. — От якби я держав мебльовані кімнати зі столуванням, то зміг би вас обслужити. А як аптекар — нічого не можу вдіяти.

Тоді я прочитав рецепт. У ньому було написано:

Rp.	Біфштекс	1 фунт
	Пиво	1 пінта

Приймати що 6 годин.

*

Десятимильна прогулянка
пішки 1

Щоранку.

*

Ліжко 1

Щовечора рівно об 11 годині.

І не забивай собі голови тим,
чого не тямиш.

Я послухався цих вказівок — і результат, бачте, непоганий, принаймні для мене: життя моє було врятоване, і я й досі живий.

Однак це все між іншим, а тепер, як вірити тій рекламці печінкових пілюль, у мене були незаперечні симптоми захворювання печінки, серед яких головний — «гостра нехіть до будь-якої праці».

Скільки я перетерпів через цей симптом, не розкажеш ніякими словами. З самою малечку я був через нього справжнім мучеником. А підлітком я не мав і одного дня перепочинку від цієї хвороби. Рівень медичної науки тоді ще був багато нижчий, ніж тепер, і всі мої страждання звичайно приписували ліношам.

— Та ворущися, чортів ледацюго! — було, кричали на мене. — Роби що-небудь, а то тільки дурно хліб їси!

Ніхто ж бо не знав, що це в мене хвороба. І пілюль ніяких мені не давали, самі лише запотиличники. І треба сказати правду — хоч воно й дивно, але ті запотиличники частенько допомагали від моєї хвороби, принаймні на якийсь час. Я пам'ятаю, що тоді один запотиличник краще впливав на мою печінку й пробуджував у мені більшу охоту зразу піти куди сказано і зробити що сказано, не гаючи ні хвилини, ніж тепер ціла коробка пілюль.

А втім, хіба рідко буває, що отакі прості старосвітські засоби виявляються дійовіші, ніж увесь отой аптечний непотріб.

Ми просиділи з півгодини, описуючи один одному свої недуги. Я розповів Джорджеві і Вільямові-Гаррісу, як я себе почуваю, коли встаю вранці, а Гарріс розповів нам, як він себе почуває, коли лягає спати; а Джордж став на постилку перед каміном і влаштував нам цілу виставу, дуже наочно й виразно показавши, як він себе почуває вночі.

Джорджеві, бачте, тільки здається, ніби й він хворий; насправді ж він здоровісінький.

Потім у двері постукала місіс Попетс і спитала, чи вже подавати нам вечерю. Ми сумно посміхнулись один до одного й відповіли, що, мабуть, спробуємо щось проковтнути. Гарріс сказав, що дрібка їжі в шлунку все ж таки часом полегшує хворобу; тоді місіс Попетс унесла тацю, ми піділи до столу й трохи побавились біфштексом із цибулею та ревеневим пирогом.

Я, напевне, був тоді в дуже тяжкому стані, бо, пам'ятаю, через якихось півгодини вже втратив будь-який інтерес до їжі — річ незвичайна для мене — і навіть не схотів сиру.

Виконавши цей обов'язок, ми знову наповнили келихи, закурили люльки й повели далі розмову про своє здоров'я. Жоден з нас не знав напевне, що саме з ним діється; але щодо причини наша думка була одностайна: ми перевтомилися.

— Нам потрібен відпочинок, — сказав Гарріс.

— Відпочинок і цілковита зміна оточення, — додав Джордж. — Розумове перенапруження виснажило й ослабило наші організми. Нове оточення, де не буде постійної необхідності весь час думати, відновить рівновагу нервової системи.

Джордж має двоюрідного брата, що в протоколах поліції звичайно пишеться студентом-медиком; а тому він, природно, полюбляє висловлюватись, як домашній лікар.

Я погодився з Джорджем і сказав, що треба знайти якусь глуху, забуту світом місцину, далеко від людського мурашника, і промріяти погожий тиждень чи два у її сонній тиші — такий собі напівзабутий закуток, схований феями від гамірного світу, щось ніби орлине гніздо, приліплене на скелі Часу так високо, що рев бурхливих хвиль дев'ятнадцятого сторіччя лиш ледь чутно долинає туди.

Гарріс відказав, що це бредня. Він, мовляв, знає такі місця, як я маю на увазі; там лягають спати о восьмій годині, спортивної газети не дістанеш ні за які гроші, а по куриво треба ходити пішки за десять миль.

— Ні, — сказав він, — коли хочете відпочити й змінити оточення, нема краще, як подорож морем.

Але я рішуче повстав проти морської подорожі. Морем корисно поплавати місяців зо два — зо три, але тиждень — це нікуди не годиться.

Відпливаєш у понеділок, твердо переконаний, що на тебе чекає неабияка втіха. На прощання махаєш рукою друзям, що прийшли тебе проводити, закурюєш найдовшу свою люльку й походжаєш по палубі, так пишачись, немовби ти капітан Кук, сер Френсіс Дрейк і Христофор Колумб¹ у одній особі, У вівторок ти вже не радий, що поплив. У четвер, середу й п'ятницю ти не радий білому світові. В суботу ти вже спроможний випити трохи бульйону й посидіти в шезлонгу на палубі, з кволюю, сумірною усмішкою відповідаючи на запитання добросердих людей, як ти себе почуваш. У неділю ти починаєш ходити своїми ногами і їсти справжню їжу. А в понеділок, стоячи з саквоюжем і парасолькою біля поруччя й ладнаючись зійти на берег, ти думаєш, що подорож тобі вже подобається.

¹ Кук, Джеймс (1728—1779) і Дрейк, Френсіс (1540—1596) — відомі англійські мореплавці. Колумб, Христофор (бл. 1451—1506) — славетний іспанський мореплавець, генуезець походженням; 1492 року відкрив Америку.

ЗМІСТ

ТРОЄ В ОДНОМУ ЧОВНІ (ЯК НЕ РАХУВАТИ СОБАКИ)

Передмова. *Переклад Ю. Лісняка* 5

Розділ перший

Троє недужих. Страждання Джорджа і Гарріса. Жертва ста семи жахливих хвороб. Корисний рецепт. Ліки від хвороб печінки у дітей. Ми погоджуємось на тому, що перевтомились і потребуємо відпочинку. Тиждень на морських хвилях? Джордж пропонує подорож по Темзі. Монтморенсі висуває заперечення. Пропозицію прийнято більшістю трьох голосів проти одного 6

Розділ другий

Обговорення плану. Принади ночівлі «на природі» в погожу ніч. Те саме — в непогожу. Компромісна ухвала. Перше враження від Монтморенсі. Чи не занадто добрий він для нашого світу? Ці побоювання виявляються безпідставними. Нараду відкладено 17

Розділ третій

Усе вирішено. Гаррісів метод роботи. Як літній сімейний чоловік вішає картину. Джордж висловлює розумне зауваження. Принади ранкового купання. Запаси на той випадок, якщо ми перекинемося 24

Розділ четвертий

Продовольче питання. Чим поганий гас у човні. Чим добрий сир як супутник у дорозі. Заміжня жінка кидас свій дім. Дальші заходи на той випадок, якщо ми перекинемося. Я спаковуюсь. Підступність зубних щіток. Джордж і Гарріс беруться пакуватись. Жахлива поведінка Монтморенсі. Ми лягаємо спати 32

Розділ п'ятий

*Місіс Попетс будить нас. От сонько з цього Джорджа!
Дури світські прогнози. Наш багаж. Розбещені хлопчачки.
Біля нас збирається юрба. Ми з помпою від'їжджаємо
й прибуваємо на Ватерлооський вокзал. Блаженне
невідання обслуги Південно-Західної залізниці щодо
таких буденних справ, як відхід поїздів. Ми в човні,
ми в човні на блакитній бистрині 44*

Розділ шостий

*Кінгстон. Корисні відомості з історії Англії. Повчальні
міркування про різьблений дуб і про життя взагалі.
Сумна доля Стівінгса-молодшого. Думки про старовину.
Я забув, що сиджу за стерном. Цікаві наслідки.
Гемптон-Кортський лабіринт. Гарріс у ролі гіда 54*

Розділ сьомий

*Темза в святковому уборі. Як одягаться, вибираючись
на річку. Нагода для чоловіків. У Гарріса немає смаку.
Джорджева куртка. День із панночкою з журналу мод.
Могила місіс Томас. Чоловік, що не любить могил, трун
і черепів. Гарріс шаленіє. Його думка про Джорджа,
банки і лимонад. Він показує акробатичні трюки 66*

Розділ восьмий

*Зустріч із здирником. Як треба поводитись у таких
випадках. Хамське себелюбство берегових землевласників.
Таблиці. Нехристиянські почуття Гарріса. Як Гарріс
співає комічні куплети. Висококультурна вечірка.
Ганебна поведінка двох зіпсутих молодиків. Деякі
непотрібні відомості. Джордж купив банджо 76*

Розділ дев'ятий

*Джорджа запрягають у роботу. Підступна натура
буксирних лив. Невдячна поведінка човна-двійки.
На бечівнику й у човні. Яка користь може бути
з закоханих. Дивовижне зникнення літньої жінки.
Скорий поспіх — людям посміх. Як дівчата тягнуть
човен. Не знудися! Пропав шлюз, або ж мана на річці.
Музика. Врятовані! 88*

Розділ десятий

*Перша ночівля. Під брезентом. Заклик на поміч. Норов
чайника і як його перебороти. Вечеря. Як почувати себе
зразком чесноти. Шукаємо комфортабельного, добре
осушеного острова, бажано в південній частині Тихого*

океану. Кумедна пригода, що сталася з Джорджевим батьком. Неспокійна ніч 99

Розділ одинадцятий

Як Джордж одного разу встав рано. Джордж, Гарріс і Монтморенсі не хочуть і дивитись на холодну воду. Героїзм і рішучість Дж. Джордж і його сорочка — історія з мораллю. Гарріс у ролі куховара. Екскурс в історію, введений у повість спеціально для школярів 110

Розділ дванадцятий

Генріх VIII і Анна Бoleйн. Як незручно перебувати в одному домі з закоханою парою. Скрутні часи для англійського народу. Нічні розшуки мальовничості. Бездомні і безпритульні. Гарріс готується вмерти. З'являється ангел. Вплив несподіваної радості на Гарріса. Легенька вечеря. Обід. Весь світ за баночку гірчиці. Жакхливий бій. Мейденгед. Під вітрилом. Троє рибалок. Прокльони 121

Розділ тринадцятий

Марло. Бішемське абатство. Медменгемські ченці. Монтморенсі збирається замордувати старого кота, але потім відмовляється від свого наміру. Ганебна поведінка одного фокстер'ера в універсальному магазині. Наш від'їзд із Марло. Показна процесія. Корисні поради, як допікати й заважати паровим катерам. Ми відмовляємось пити з річки. Спокійний пес. Дивовижне зникнення Гарріса й пирога 135

Розділ чотирнадцятий

Уогрев. Воскові фігури. Сонінг. Наше рагу. Монтморенсі глузує з нас. Бій Монтморенсі з чайником. Джордж учиться грати на банджо. Неприязне ставлення інших. Труднощі на шляху музиканта-аматора. Як учаться грати на козиці. На Гарріса після вечері нападає смуток. Ми з Джорджем ідемо прогулятись. Вертаємось гладні і змоклі. Чудна поведінка Гарріса. Гарріс і лебеді — дивовижна пригода. У Гарріса неспокійна ніч 149

Розділ п'ятнадцятий

Господарські справи. Любов до праці. Старий весляр — що він робить і що розповідає про те. Скептицизм молодого покоління. Перші спогади про плавання. Плоти. Джорджева перша спроба — з помпою. Старий човняр і його метод. Некванність і спокій. Новачок.

<i>На дощанику з жердиною. Прикрий інцидент. Вияви дружби. Як я вперше плавав під вітрилом. Чому ми не потопились — моя гіпотеза</i>	162
Розділ шістнадцятий	
<i>Редінг. На буксирі в парового катера. Обурлива поведінка малих човнів. Як вони заважають паровим катерам. Джордж і Гарріс знов ухилиються від роботи. Досить банальна історія. Стритлі і Горинг</i>	177
Розділ сімнадцятий	
<i>Прання. Риба й рибалки. Про вудкарське мистецтво. Чесний ловець на муху. Рибальська історія.</i>	181
Розділ вісімнадцятий	
<i>Шлюзи. Джорджа й мене фотографують. Уоллінгфорд. Дорчестер. Абінгдон. Батько родини. Важкий перегін. Поганий вплив річкового повітря на характер</i>	191
Розділ дев'ятнадцятий	
<i>Оксфорд. Уявлення Монтморенсі про рай. Найнятий у верхів'ях Темзи човен, його принади й переваги. «Гордість Темзи». Погода міняється. Темза з різних поглядів. Не дуже веселий вечір. Прагнення до недосяжного. Втішна розмова. Джордж грає на банджо. Тужлива мелодія. Ще один дощовий день. Втеча. Легенька вечеря з тостом</i>	198

ОПОВІДАННЯ

<i>Як бути бездіяльним. Переклад Ю. Лісняка.</i>	211
<i>Оренда «Схрещених ключів». Переклад Ю. Лісняка.</i>	218
<i>Людина, що прагнула керувати. Переклад Ю. Лісняка.</i>	224
<i>Людина, що збилася з пуття. Переклад Ю. Лісняка.</i>	232
<i>Забудькуватий. Переклад Ю. Лісняка.</i>	241
<i>Падіння Томаса-Генрі. Переклад Ю. Лісняка</i>	248
<i>Несподіванка містера Мілберрі. Переклад Ю. Лісняка.</i>	253
<i>Чи слід жонатим чоловікам грати у гольф. Переклад Р. Доценка.</i>	265
<i>Чи повинні ми говорити те, що думаємо, і думати те, що говоримо. Переклад Р. Доценка</i>	272
<i>Чому ми не любимо чужинців. Переклад Р. Доценка.</i>	279
<i>Місіс Корнер пізнає ціну щастя. Переклад Р. Доценка</i>	287
<i>Філософія і демон. Переклад Р. Доценка.</i>	302
<i>Цивілізація і безробіття. Переклад Р. Доценка.</i>	309